

กลุ่มท้องถิ่นนิยมกับการช่วงชิงพื้นที่ทางการศึกษาในโรงเรียนชายแดนไทย-ลาว¹

Localism Group with Educational Space Contention in Thai - Laos Border Schools

วสันต์ สรรพสุข¹

¹นักศึกษาลัทธิศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา วิชาเอกพัฒนาธรรมศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
E-mail: wasan_sapphasuk@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการช่วงชิงพื้นที่ทางการศึกษาในโรงเรียนชายแดนไทย-ลาว ของกลุ่มท้องถิ่นนิยม: กรณีศึกษากลุ่มรักษ์เชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการช่วงชิงและปฏิบัติการในพื้นที่ทางการศึกษาในโรงเรียนชายแดนไทย-ลาว ของกลุ่มท้องถิ่นนิยมโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน และการสัมภาษณ์เชิงลึกภายใต้แนวคิดการครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Culture Hegemony) ของกรัมสกี (Gramsci) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ “กลุ่มรักษ์เชียงใหม่” และโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอแห่งหนึ่งบริเวณชายแดนไทย-ลาวพบว่า กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ก่อตัวขึ้นหลังกระแสการพัฒนาของทุนโลกาภิวัตน์ชายแดน โดยได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่เนื่องมาจากการพัฒนาที่ท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วม และได้พยายามเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางการศึกษาผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากฐานงานวิจัยของกลุ่ม อันเกิดจากการรวมกลุ่มของปัญญาชนในลักษณะของกลุ่มทางประวัติศาสตร์เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยผ่านวาทกรรม “คนเชียงใหม่” เพื่อช่วงชิงการครอบงำพื้นที่ทางความคิดบนนโยบายการจัดการศึกษาแบบชาตินิยม แต่ในพื้นที่ปฏิบัติการจริงกลับพบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนทำให้หลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยกลุ่มรักษ์เชียงใหม่อ่อนแอลงเนื่องมาจากกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินคุณภาพทางการศึกษาจากคนภายนอกซึ่งสัมพันธ์กับวิถีคิดของปัญญาชนสังกัตชนชั้น (organic intellectual) ของรัฐแบบชาตินิยมไม่สัมพันธ์กับท้องถิ่น ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ลงมือจัดกิจกรรมที่จะสร้างจิตสำนึกความเป็น “คนเชียงใหม่” ให้แก่เยาวชนจึงได้สร้างสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” เพื่อเป็น Field ทางการเรียนรู้สำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาภายใต้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศรัทธาความเท่าเทียมของมนุษย์ (Respect for nature. Faith in humanity justice) กอปรกับนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ของรัฐบาล ทำให้กลุ่มรักษ์เชียงใหม่กลับเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ทางการศึกษาอีกครั้งซึ่งโรงเรียนได้ใช้ “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความหลากหลายทางชาติ

¹บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนบางส่วนจากศูนย์พัฒนาธรรมและนโยบายการศึกษา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พันธุ์ วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขง และการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นที่มาพร้อมกับทุนโลกาภิวัตน์ซึ่ง
กลุ่มรักษ์เชียงของดำเนินกิจกรรมผ่านการสร้างพื้นที่ให้นักเรียนเรียนรู้อย่างอิสระ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกและ
เคารพในความแตกต่างหลากหลายเป็นการเรียนรู้เพื่อชื่นชมความเป็นพหุวัฒนธรรม ยอมรับการมีอยู่ของพหุ
วัฒนธรรมและให้ความเคารพในความต่างเชิงพหุวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของพหุวัฒนธรรมศึกษา

คำสำคัญ :พื้นที่ทางการศึกษา โรงเรียนชายแดนไทย-ลาว กลุ่มท้องถิ่นนิยม รักษ์เชียงของ พหุวัฒนธรรม
ศึกษา

Abstract

This article, Educational contention in Thailand – Laos border schools of Localism : A case study of ‘Ruk Chiang Khong’, aims to understand contention and practice of localism in Thailand – Laos border schools in education area by studying literature review, surveying field research, examining participant observation and collecting in-depth interview under the idea of Culture Hegemony of Gramsci. The target group are ‘Ruk Chiang Khong’ and a district high school in Thailand – Laos border area. It is found that ‘Ruk Chiang Khong’ was started after the wave of globalization concerning the lack of local participation in development of globalization in border area. ‘Ruk Chiang Khong’ has tried to take a great part in education via local curriculum which followed the Education Act of 2542, Section 27. The local curriculum was developed by a group of researchers who expertise in local history. They tried to participate in creating local knowledge and local culture through the discourse ‘Kon Chiang Khong’ in order to compete for dominance in the idea and education policy of nationalism. However, in real practice, school had made the local curriculum developed by ‘Ruk Chiang Khong’ became weakened due to a process of curriculum implementation and Quality Assurance of Education from the outsiders who relate to the way of thinking ‘organic intellectual’ of nationalism that is not related to locality. Problems and threats do not made ‘Ruk Chiang Khong’ abandon their ideology in creating conscious mind of being ‘Kon Chiang Khong’ for youth. For this reason, they established a local educational institution called ‘Hong Hien Mae Nam Kong’ for being a field of study in changing of Mekong River and effects from development under the philosophy ‘Respect for Nature, Faith in Humanity Justice.’ Apart from that, a new policy from the government, Moderate Class – More Knowledge, encouraged ‘Ruk Chiang Khong’ to play a big role in education again. The school chose ‘Hong Hien Mae Nam Kong’ as an academic source of historical background, ethnic diversity, folkways along Ing River and Mekong River and local changes in globalization. ‘Ruk Chiang Khong’ created activities via space construction for students to learn independently in order to build consciousness and respect in diversity. It is a great way to appreciate

multiculturalism, accept multicultural existence and pay respect to diversity in multi-culture which relate to the philosophy of multicultural education.

Key words : Education Space , Thailand – Laos border school, Localism, Ruk Chiang Khong, Multicultural Education

1. บทนำ

โรงเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการถ่ายทอดอุดมการณ์แห่งความเป็นชาติภายใต้บริบทของการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านระบบการศึกษาภาคบังคับครอบคลุมผู้คนประชาชนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตแดนและอำนาจอธิปไตยของรัฐไม่เว้นแม้แต่ชายแดนอันห่างไกลของรัฐศูนย์กลางอย่างอำเภอเชียงของ ซึ่งมีประชากรหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อพยพโยกย้ายข้ามเขตแดนภายใต้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างสองฝากฝั่งแม่น้ำโขง ยังมีเครื่องมือของรัฐเข้าไปตั้งในพื้นที่เพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ในปี พ.ศ. 2462 ได้ก่อตั้งโรงเรียนประชาบาลตำบลเวียง “เชียงของโกศีย์วิทย์” และนับแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ก็เกิดโรงเรียนเพิ่มขึ้นตามอีกหลายแห่ง เช่น โรงเรียนบ้านสบสม (วันครู ๒๕๐๐) ในปีพ.ศ.2500 โรงเรียนเชียงของ-วิทยาคม ในปี พ.ศ.2504 แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างรัฐชาติโดยใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือ สอดคล้องกับประสิทธิ์ ลีปรีชา กล่าวว่า นับแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายในประเทศ และสงครามความขัดแย้งในประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนความหวาดวิตกต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค ทำให้รัฐไทยให้ความสำคัญกับปฏิบัติการสร้างชาติ การปลูกฝังอุดมการณ์และความรู้สึกผูกพัน จงรักภักดีต่อชาติให้เกิดขึ้นในบรรดาพลเมืองที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐชาติไทย โดยผ่านกลไกของรัฐที่สำคัญนั้นคือระบบการศึกษาภาคบังคับที่เน้นการปลูกฝังอุดมการณ์แห่งชาติไทย (ประสิทธิ์ ลีปรีชาและคณะ, ม.ป.ป.)ซึ่งเชียงของก็ตกอยู่ในสถานะเดียวกันเนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวและเป็นพื้นที่สีแดงที่ต้องเฝ้าระวังภัยของลัทธิคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกันโรงเรียนได้ทำหน้าที่ผลิตซ้ำความคิดภายใต้วาทกรรมความเป็นชาตินิยมจากรัฐส่วนกลางมาโดยตลอด

จนกระทั่งหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เปิดพื้นที่ให้ชุมชน/ท้องถิ่นมากขึ้น ผนวกกับกระแสการเมืองและทุนนิยมที่เปิดพื้นที่ให้ท้องถิ่นได้นำภูมิปัญญาที่ตนมีมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจมากขึ้น ส่งผลให้ความหลากหลายของอัตลักษณ์ของผู้คนในท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มปรากฏต่อสาธารณะมากขึ้นในปัจจุบัน (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2550) ซึ่งเช่นเดียวกับในพื้นที่เชียงของซึ่งได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์หลังการสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้กลายเป็นที่สนใจของนักลงทุนและนักท่องเที่ยวในฐานะเป็นเมืองท่าทางการค้า ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกลุ่มคนในท้องถิ่นเริ่มตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับท้องถิ่นในอนาคต จึงเกิดการรวมกลุ่มในลักษณะของกลุ่มท้องถิ่นนิยม มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมการสร้างสำนึกรักท้องถิ่น การสร้างและ

ศึกษาค้นคว้าความรู้ท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูท้องถิ่นทั้งระบบ (นิวัฒน์ร้อยแก้ว, 2547) ในนามกลุ่ม “รักษ์เชียงของ” เข้ามาจับบทบาทการปลูกและสร้างจิตสำนึกของคนท้องถิ่นผ่านพื้นที่ทางการศึกษาในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว บริเวณอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ฉะนั้นโรงเรียนจึงเป็นพื้นที่สำคัญในการต่อสู้ช่วงชิงระหว่างอุดมการณ์ความเป็นชาติของรัฐส่วนกลางกับอุดมการณ์ความเป็นท้องถิ่นของกลุ่มท้องถิ่นนิยม เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของนักเรียน ซึ่งบทความนี้แบ่งการทำความเข้าใจ เป็น 3 ตอนได้แก่ 1) การก่อตัวและความสนใจด้านการศึกษาของกลุ่ม “รักษ์เชียงของ” ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวเป็นการทำความเข้าใจการก่อตัว แนวคิดและการทำกิจกรรมของกลุ่ม วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการการเข้าของกลุ่มท้องถิ่นนิยมในสถานศึกษา 2)นโยบายการศึกษากับการช่วงชิงพื้นที่ของกลุ่มรักษ์เชียงของในโรงเรียนชายแดนไทย-ลาวเป็นการทำความเข้าใจนโยบายของรัฐที่เปิดโอกาสให้กลุ่มท้องถิ่นนิยมได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นบนความท้าทายของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้ามาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว และ 3) ทางรอดหรือร่องรอยของกลุ่มท้องถิ่นนิยมภายใต้พื้นที่ปฏิบัติงานจริงในโรงเรียนรัฐเป็นการทำความเข้าใจการปฏิบัติการ สภาพปัญหาอุปสรรค และทางออกในพื้นที่โรงเรียนของกลุ่มรักษ์เชียงของบนฐานคิดของพหุวัฒนธรรม

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อทำความเข้าใจการก่อตัวและช่วงชิงพื้นที่ทางการศึกษาของกลุ่มท้องถิ่นนิยมในโรงเรียนแห่งหนึ่ง บริเวณชายแดนไทย-ลาว

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนามการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกกลุ่ม “รักษ์เชียงของ” เนื่องจากเป็นกลุ่มท้องถิ่นที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ และเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอแห่งหนึ่งบริเวณชายแดนไทย-ลาว เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่มีผู้เรียนหลากหลายจากชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในอำเภอเชียงของ เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดการครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม(Culture Hegemony) ของกรัมสกี (Gramsci) ซึ่งหมายถึง กระบวนการสถาปนาวัฒนธรรมหลักหรือระบบความคิดหลักของสังคมขึ้นมา เพื่อนำไปสู่การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551) ซึ่งกระบวนการทำงานเพื่อครอบครองความเป็นเจ้าจะมีบทบาทอย่างน้อย 3 ด้าน คือ 1) หน้าที่ในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์(historical bloc) กล่าวคือ การครองความเป็นเจ้านั้นจำเป็นต้องมีการสร้างสัมพันธ์มิตรข้ามกลุ่มต่างๆ ทางสังคม (Social Groups) ซึ่งจะช่วยระดมความร่วมมือและสมานฉันท์จากกลุ่มอื่น หรือชนชั้นอื่นๆ 2) หน้าที่เป็นเครื่องมือในการทำสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (war of position) เป็นเป้าหมายของการครองความเป็นเจ้าต้องอาศัยการยึดอำนาจที่รอบด้าน ตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จริยธรรมวัฒนธรรมและการสื่อสาร ดังนั้นกระบวนการนี้จึงเป็นกลไกสำคัญของการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของคนในสังคม และ 3) หน้าที่ในการสร้างความยินยอมพร้อมใจ

(consent) (กาญจนา แก้วเทพ, 2551) ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการครองความเป็นเจ้าที่จะสร้างความชอบธรรมทางอุดมการณ์ ผ่านการควบคุมจิตสำนึกและความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ของมวลชน (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551) เพื่อใช้ทำความเข้าใจการเข้ามาแย่งชิง “พื้นที่ทางความคิด” ระหว่างกลุ่มท้องถิ่นนิยมกับรัฐส่วนกลางในพื้นที่ของโรงเรียน

4. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

4.1 การก่อตัวและความสนใจพื้นที่ทางการศึกษาของกลุ่ม “รักษ์เชียงของ” ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

“รักษ์เชียงของ” เป็นกลุ่มท้องถิ่นนิยมที่ก่อตัวขึ้นหลังนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ช่วงต้นทศวรรษ 2530 สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เกิดจากการรวมตัวของ 6 ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้แผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) ส่งผลให้เชียงของกลายเป็นจุดสนใจของรัฐบาลและนักลงทุน ก่อปรกับการเปิดประเทศของจีนเข้าสู่ตลาดเสรีทำให้เกิดโครงการสร้างเขื่อนหลายแห่งในแม่น้ำโขงเพื่อรองรับความต้องการใช้ไฟฟ้าของอุตสาหกรรมและการขยายร่องน้ำโขงเพื่อให้เรือสินค้าสามารถเดินทางขึ้นล่องจากจีนตอนใต้มายังภาคเหนือของไทยและลาวได้ตลอดทั้งปี (Hirsch and Choeng, 1996 อ้างในยศ สันตสมบัติ, 2553) ซึ่งโครงการเหล่านี้มีส่งผลให้ระดับแม่น้ำโขงขึ้นลงผิดปกติ น้ำไหลเชี่ยว ตลิ่งพัง ส่งผลต่อการลดลงของโก(สำหรับน้ำโขง) จำนวนปลา และการสูญพันธุ์ของปลาบางชนิด (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้ความเป็นโลกาภิวัตน์ของทุนนิยมที่ก้าวข้ามพรมแดนของชาติเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากภายนอก ดังมโนทัศน์การเกิดขึ้นของท้องถิ่นนิยมตามแนวคิดของพัฒนาภิวัตินิยม (2546) กล่าวว่า ท้องถิ่นไม่เคยและไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวด้วยตนเอง ท้องถิ่นไม่ใช่เป็นสังคมที่ถูกปิดตายจากโลกภายนอก ในทางตรงกันข้ามท้องถิ่นต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในระดับภูมิภาค ระดับประเทศและระดับโลกมาโดยตลอด

ขณะเดียวกันในช่วงปี พ.ศ. 2535 คนท้องถิ่นในเชียงของเริ่มตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลายๆ ด้าน เช่น แม่น้ำสมซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง ไหลจากตอยหลวงลงสู่แม่น้ำโขงเหือดแห้งมีน้ำน้อยอย่างไม่เคยปรากฏมาเลย การเปลี่ยนแปลงของการขึ้นลงของแม่น้ำโขง รวมถึงการลดลงของจำนวนปลาบึก (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ทำให้คนในท้องถิ่นหลายฝ่าย ได้แก่ กลุ่มประชาชนทั่วไป นักธุรกิจ ข้าราชการครู ตำรวจ และแพทย์ เริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งสนใจว่าคนท้องถิ่นจะอยู่กันอย่างไรในอนาคตข้างหน้า จึงได้รวมตัวกันก่อตั้งในนาม “กลุ่มรักษ์เชียงของ”(นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ในระยะแรกดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นเป็นหลัก (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) สอดคล้องกับการเกิดขึ้นของกลุ่ม “มือปากมูล” ซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของการสร้างเขื่อนปากมูลที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรม “เห็ดนาบนหลังปลา” นั่นคือการหาปลาแลกข้าว หรือหาปลามาขายเพื่อให้ได้เงินมาซื้อข้าว และใช้จ่าย การระเบิดแก่งหินและตัวเขื่อนที่ขวางกั้นลำน้ำได้ทำลายวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำมูล (พัชรินทร์ ลาภานันท์ และคณะ, 2546) ดังจะเห็นได้ว่ากลุ่มท้องถิ่นนิยมทั้ง 2 กลุ่ม ข้างต้นต่าง

เกิดขึ้นจากสำนึกของคนในท้องถิ่นที่ถูกโลกาภิวัตน์ ทุนและรัฐ ยื้อแย่งทรัพยากรและพากวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของพวกเขาไป โดยไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน ดังคำกล่าวของพัฒนา กิติอาษา (2546)ว่ากระแสโลกาภิวัตน์ที่บุกรุกเข้ามายึดกุมพื้นที่ในระดับท้องถิ่น เป็นสนามในการต่อสู้ในระดับปรากฏการณ์และระดับวาทกรรมอย่างรุนแรงระหว่างกระแสโลกาภิวัตน์กับกระแสท้องถิ่นภูมิตั้งเป็นผลสะท้อนของกระบวนการทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาที่แตกต่างอย่างขึ้นเชิงระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน

ในช่วงหลังทศวรรษ 2540 กลุ่มรักษ์เชียงของได้เริ่มเพิ่มบทบาทมากขึ้นโดยมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมการสร้างสำนึกรักท้องถิ่น การสร้างและศึกษาองค์ความรู้ท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูท้องถิ่นทั้งระบบ ภายใต้หลักการ “เคารพธรรมชาติและความเท่าเทียมกันของมนุษย์” ทำให้กลุ่มเติบโตขึ้น โดยทุกกระบวนการสร้างจากการมีส่วนร่วมและความต้องการของคนท้องถิ่นภาคประชาชนและองค์กรในท้องถิ่นทั้งองค์กรรัฐและเอกชน เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันโดยใช้มุมมองของ “นิเวศวัฒนธรรม” คือการพึ่งพาธรรมชาติและวิถีชีวิตที่หาอยู่หากินกับธรรมชาติเป็นแนวคิดหลัก นอกจากนี้ยังเน้นการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อไปสู่สร้างแผนนโยบายเรื่องเขตเศรษฐกิจพอเพียงและเพื่อนำเสนอข้อคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและจัดระเบียบสร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีต่อท้องถิ่นและชุมชนในระยะยาว (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2557) การเติบโตของกลุ่มรักษ์เชียงของเป็นผลมาจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติรองรับสิทธิชุมชนในมาตรา 40 ซึ่งเกิดขึ้นจากการตอบโต้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบบริษันิยม ที่มุ่งสนองตอบความต้องการหรือผลประโยชน์ของภาครัฐและภาคธุรกิจเป็นหลัก แต่ละเลยมองข้ามความต้องการหรือผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นนำมาซึ่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง จนเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2548)

กลุ่มรักษ์เชียงของได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2545 ได้เล็งเห็นปัญหาสำคัญของเยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญของท้องถิ่น เยาวชนไม่ให้ความสนใจที่จะศึกษาที่ประวัติศาสตร์ความเป็นมา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง จึงได้ร่วมกันศึกษาวิจัย เรื่อง เชียงของเวียงแก่น: พัฒนาการของสังคมชายขอบจากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเพื่อศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นลำดับ เพื่อจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่จะใช้ในการเรียนการสอนสำหรับโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในท้องถิ่นต่อไป (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547)ซึ่งสอดคล้องกับงานของวีรฉัตร สุปัญญา (2555) พบว่า ปัจจุบันเยาวชนรุ่นใหม่ของชุมชนไม่เห็นคุณค่าและไม่สนใจการทำงานซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชนเพราะเห็นว่าเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนักทำให้มีความหวังกังวลว่าอาชีพการทำนาในอนาคตของบ้านเตาอิฐจะต้องเสื่อมสลายลงจึงต้องการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นใหม่มีความรักและภาคภูมิใจในอาชีพการทำนาอันจะเป็นการสร้างฐานความเข้มแข็งในการดำรงวิถีการ

ทำนาซึ่งเป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตในชุมชนต่อไป จึงนำมาซึ่งการพัฒนาหลักสูตรชุมชนเรื่อง “ข้าว” สำหรับเยาวชน บ้านดอนเตาอิฐ ซึ่งงานทั้งสองชิ้นได้สะท้อนให้เห็นว่าท้องถิ่นได้ให้ความสนใจที่จะการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชน รุ่นใหม่ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในอนาคตผ่านการใช้หลักสูตรท้องถิ่น อันเป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27

ฉะนั้นแล้วความเป็นท้องถิ่นนิยมของกลุ่มรักษ์เชียงของจึงเกิดขึ้นจากการปะทะประสานระหว่างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นกับการเข้ามาของโลกาภิวัตน์และการพัฒนาของรัฐ ในขณะเดียวกันก็ได้ตระหนักถึงการสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคต จึงก่อให้เกิดงานวิจัยของคนในท้องถิ่นเพื่อสร้างองค์ความรู้ กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ ความรักความหวงแหนท้องถิ่น เกิดสำนึกแห่งความรับผิดชอบร่วมกัน อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยหวังว่าจะพัฒนางานวิจัยและองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นหลักสูตรท้องถิ่นใช้ร่วมกับหลักสูตรชาติในโรงเรียนต่อไป

4.2นโยบายการศึกษากับการช่วงชิงพื้นที่ของกลุ่มรักษ์เชียงของในโรงเรียนชายแดนไทย-ลาว

เชียงของเป็นอำเภอชายแดนไทย-ลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นพรมแดนกั้นผู้คนระหว่างสองประเทศซึ่งเกิดขึ้นในช่วงยุคสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ ได้สร้างเส้นสมมติเพื่อแบ่ง “เขา” และแบ่ง “เรา” แต่หากก่อนหน้านั้นผู้คนในพื้นที่สามารถเดินทางไปมาหาสู่ ค้าขาย สัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้ชาติพันธุ์ แต่หลังเหตุการณ์ ร.ศ.112 รัฐได้พยายามสถาปนาความเป็นชาติไทยขึ้นที่เป็นหนึ่งเดียวทั้งทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม รวมถึงอุดมการณ์เดียวกันขึ้นภายใต้ความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ในลักษณะของการครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Culture Hegemony) ของรัฐชาติที่พยายามทำให้เกิดสำนึกผ่านความเป็น “ชาติ” ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมแบบกรุงเทพฯ สอดคล้องกับงานของประสิทธิ์ ลิขิตธา (2550) กล่าวว่า รัฐไทยได้ปฏิบัติการในการสร้างชาติ การปลูกฝังอุดมการณ์แห่งความเป็นชาติ ผ่านกลไกเครื่องมือต่างๆ ของรัฐ รวมทั้งสถาบันทางการปกครอง การทหาร และสถาบันการศึกษา ดังนั้นโรงเรียนก็เป็นเครื่องมือหนึ่งในการถ่ายทอดอุดมการณ์ความเป็นชาติ เพื่อผลิตพลเมืองที่มีสำนึกความเป็นชาติหนึ่งเดียวให้เหนือกว่าสำนึกของความเป็นชาติพันธุ์ที่หลากหลาย

โรงเรียนได้ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในเชียงของเมื่อ ปี พ.ศ. 2463 ในลักษณะของโรงเรียนวัดที่เกิดขึ้นจากคนในท้องถิ่นและวัดร่วมกันจัดการเรียนการสอนขึ้นครั้งแรกที่ศาลาวัดหลวง ซึ่งภายหลังเมื่อมีการประกาศ “พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2464” จึงพัฒนาขึ้นมาเป็นโรงเรียนประชาบาลและจัดให้มีครูเข้ามาสอนแทนพระสงฆ์ (โรงเรียนบ้านหัวเวียง (โกศลวิทย), 2559) กลไกของรัฐชาติได้สถาปนาลงในพื้นที่เชียงของอย่างสมบูรณ์ ใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการครองความเป็นเจ้าทางการเมืองและวัฒนธรรม อันส่งผลให้พระ ปราชญ์ และประชาชนในชุมชนถูกลดทอนบทบาทลง องค์ความรู้ของท้องถิ่นถูกทำให้เป็นชายขอบ สอดคล้องกับงานศึกษาของ Keyes (1991b) พบว่า การผลิตบุคลากรเข้าไปทำหน้าที่สอนแทนพระสงฆ์ ซึ่งการเข้าไปจัดการดังกล่าวเป็นการถ่ายทอดการนำเอานโยบายและเนื้อหาหลักสูตรการสอนเข้าไปสู่โรงเรียนในชุมชนทั่วประเทศได้ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสูญญากาศ หรือ “ช่องว่างทางวัฒนธรรม” (spatial culture) ขึ้นในชุมชน (อ้างใน

ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2550) ฉะนั้นแล้วโรงเรียนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างชาติ ซึ่งถือเป็นนโยบายสำคัญของการสร้างชาตินิยมส่งผ่านครูซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ ตรงกับคำกล่าวของหลุยส์ อัลธุซเซร์ ว่า “โรงเรียนเป็นกลไกอุดมการณ์ร่วมสมัยที่ระบบทุนนิยมเข้ามาเข้ามาแทนที่กลไกของรัฐในแบบเดิม คือ ศาสนาและวัด โรงเรียนจึงเป็นพื้นที่ที่อุดมการณ์ของรัฐถูกติดตั้งไว้กับจิตสำนึกของเยาวชน เพื่อให้พวกเขาเรียนรู้ว่า อะไรคือกฎเกณฑ์อันดีงามและพึงควรปฏิบัติ”(อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551)

โรงเรียนจึงเป็นกลไกของรัฐที่ทำหน้าที่ในการสร้างการครอบงำความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Culture Hegemony) ผ่านกลไกการครอบงำทางความคิด/อุดมการณ์ (ideological apparatus) และการสร้างประเพณีประดิษฐ์ (invented tradition) ความเป็นชาติตามทัศนะของ Eric Hobsbawm เพื่อเป้าหมายในการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (sense of belonging) เพื่อสร้างความชอบธรรมในอำนาจของชนชั้นปกครองและเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ทางสังคมร่วมกัน (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551) กว่า 7 ทศวรรษที่ผ่านมาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวแห่งนี้ จนกระทั่งในทศวรรษที่ 2540 ได้มีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542” ซึ่งถือว่าเป็นนโยบายทางการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นในอัตราส่วน 70:30 บัญญัติไว้ในมาตรา 27 สอดคล้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนท้องถิ่นผ่านพื้นที่การศึกษาดังปรากฏในงานวิจัยเชิงของ เวียงแก่น: พัฒนาการของสังคมชายขอบจากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงของกลุ่มรักษ์เชียงของ ที่แสดงให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาที่ถูกครอบงำโดยความเป็นรัฐชาติ ความว่า ในปัจจุบันเยาวชนคนรุ่นใหม่ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญของท้องถิ่น ไม่ค่อยให้ความสนใจที่จะศึกษาที่จะศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง เพราะอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ทำให้ไม่เข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมแนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันมาแต่ดั้งเดิม ทั้งยังก่อให้เกิดการแบ่งแยกทางความคิดระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ทำให้เกิดความไม่ภูมิใจ และขาดความเข้าใจในตนเอง (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) สะท้อนให้เห็นปัญหาของการจัดการศึกษาที่มีมาแต่เดิมที่แยกเด็กออกจากท้องถิ่น พยายามยึดยึดความเป็นชาติผ่านหลักสูตรจากส่วนกลางนำมาซึ่งการค้นคว้าวิจัยองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนในท้องถิ่นผ่านฐานงานวิจัย

กลุ่มรักษ์เชียงของได้พยายามผลักดันหลักสูตรท้องถิ่นที่กลุ่มของตนมีส่วนในการสร้าง เข้าไปสู่การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาผ่านความร่วมมือของ ครู ผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ประชาชน และองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ ซึ่งเป็นการต่อรองและช่วงชิงการครอบงำความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Culture Hegemony) ซึ่งผูกขาดอยู่กับรัฐอยู่แต่เดิมโดยพยายามสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (historical bloc) ที่เกิดจากการร่วมกลุ่มของปัญญาชนต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่ง Gramsci อธิบายว่า ปัญญาชนไม่ใช่แค่เพียงผู้ที่ป็นนักคิด/นักวิชาการ/ผู้มีการศึกษาเท่านั้น แต่ปัญญาชนเป็นผู้จัดการความขัดแย้งต่างๆ ของชนชั้นในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นบทบาทของประชาชนชาวบ้านหรือ

ครูปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นขึ้นมาอีกครั้ง (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551)

ในขณะที่เดียวกันกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ ได้พยายามสร้างสำนึกรักท้องถิ่นผ่านวาทกรรม “คนเชียงใหม่” ในพื้นที่ทางการศึกษาและพื้นที่สาธารณะเพื่อแสดงให้เห็นถึงกลุ่มคนที่มีสำนึกเรื่องของพื้นที่ มีอัตลักษณ์ที่แตกต่าง มีวัฒนธรรมหลากหลาย สัมพันธ์และอยู่ร่วมกันด้วยสำนึกความเป็นท้องถิ่น ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ (วสันต์ สรรพสุข, 2559) อันเป็นการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและสำนึกความเป็นไทยหนึ่งเดียวที่ถูกสร้างขึ้นในช่วง 7 ทศวรรษที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าพื้นที่เชียงใหม่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำโขง มีภาษาและวัฒนธรรมที่หลากหลายและแตกต่างกับรัฐกรุงเทพฯ ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนองค์ความรู้และสำนึกความเป็นท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (war of position) ของ Gramsci ความว่า กระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ได้ นั้น จะต้องเอาชนะความคิดและจิตใจของกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมให้ได้เสียก่อน (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551) และวาทกรรมความเป็นคนเชียงใหม่ ยังเป็นคำที่สร้างความยินยอมพร้อมใจ (consent) เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในการต่อสู้ต่อรองและสร้างจิตสำนึกร่วมกัน ซึ่งท้าทายความคิดการครองความเป็นเจ้าของรัฐชาติที่มีอยู่แต่เดิม ฉะนั้นแล้วนอกจากการเคลื่อนไหวเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและนิเวศวัฒนธรรมในช่วงเริ่มต้นแล้วกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ได้ ขยับเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางการศึกษาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาท้องถิ่นเชียงใหม่ต่อไป

ในทางกลับกันการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามาใช้พื้นที่ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นก็ไม่ได้เป็นภาพที่สวยงามและเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายเสมอไป หากแต่ต้องเผชิญกับวิถีคิดของผู้บริหารและครูซึ่งเป็นตัวแทนและเครื่องมือของรัฐที่ถือตัวเองเป็นผู้ทรงความรู้ในลักษณะปัญญาชนสังกัดชนชั้น (organic intellectual) ดังที่ John Storey (1993) เรียกว่า ผู้จัดการอุดมการณ์ของชนชั้นนำ ฉะนั้นความคิดของคนกลุ่มนี้จึงมีผลประโยชน์ของชนชั้นนำกำกับอยู่เป็นเบื้องหลังเสมอ (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551) ซึ่งสอดคล้องกับอุปสรรคที่คุณนิวัตร ร้อยแก้ว ผู้ประสานงานกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ กล่าวไว้ว่า “เรื่องคุณภาพ (การประเมินภายนอกจาก สมศ.) เป็นปัญหาหลักของการศึกษา คนที่จะตรวจสอบโรงเรียนควรจะเป็นคนเชียงใหม่ ถ้าคนเชียงใหม่ตรวจสอบก็เกิดความชัดเจนเชิงนโยบาย เพราะมันความต้องการของผู้ปกครองและคนในท้องถิ่น” (นิวัตร ร้อยแก้ว, 2559)

4.3 ทางรอด หรือ ร่วง: ของกลุ่มท้องถิ่นนิยมภายใต้พื้นที่ปฏิบัติงานจริงในโรงเรียนรัฐ

การปฏิบัติการของกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ในพื้นที่การศึกษานั้นจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วงได้แก่ ช่วงแรกจะเน้นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ผ่านงานวิจัยเพื่อพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้แก่โรงเรียน และช่วงที่สอง จะเน้นเปิดเป็นสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น “โฮงเฮียนแม่น้ำโขง” เพื่อเป็น Field ทางการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำโขง ซึ่งทั้ง 2 ช่วงเป็นการ

แสดงให้เห็นว่าเป็นสิทธิของท้องถิ่นที่จะดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนเชียงของทั้ง 9 กลุ่มชาติพันธุ์² เพื่อสร้างพื้นที่ต่อรองกับรัฐชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของKymlicka (2007) ที่นำเสนอว่า เป็นสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นส่วนขยายของสิทธิมนุษยชนสากล การให้สิทธิพิเศษแก่ชนกลุ่มน้อยและกลุ่มวัฒนธรรมรองในรัฐเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้อัตลักษณ์ของวัฒนธรรมรองดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีโดยไม่ถูกคุกคามและกลืนกลายจากวัฒนธรรมหลักของรัฐ (อ้างในศิริจิต สุนันตะ, 2556)

กลุ่มรักษ์เชียงของได้พยายามพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นบนฐานงานวิจัยเชิงของ เวียงแก่น: พัฒนาการของสังคมชายขอบจากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยเน้นการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองเชียงของ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท้องถิ่น ความหลากหลายชาติพันธุ์ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในเชียงของ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มหลักสูตรที่สร้างโดยชาวบ้านในชุมชน (Self-Help Local Curriculum) หมายถึง ชุมชนในท้องถิ่นทุกหน่วยสังคมเข้าเป็นแนวร่วมในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือสร้างหลักสูตรที่มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน (สำลี ทองทิวและคณะ, 2544)หลักสูตรที่สร้างขึ้นของกลุ่มรักษ์เชียงของเป็นลักษณะเช่นเดียวกับหลักสูตรท้องถิ่นของชาวบ้านสำโรง เน้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาวบ้านในตำบลท่าวัง(สำลี ทองทิวและคณะ, 2544) ซึ่งต่างก็มุ่งพัฒนาหลักสูตรแล้วส่งมอบให้โรงเรียนใช้หลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาในท้องถิ่น

แต่ทว่าการนำไปใช้จริงในโรงเรียนก็มีหลากหลายปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นตามมา ดังเช่น การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ในโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอแห่งหนึ่งในชายแดนไทย-ลาวผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าหลักสูตรท้องถิ่นแบบ Self-Help Local Curriculum ที่สร้างขึ้นจากกลุ่มรักษ์เชียงของ โรงเรียนได้นำมาเปิดในวิชา “เชียงของของเรา” จำนวน 2 หน่วยกิต/ปีการศึกษา ซึ่งในกระบวนการจัดการเรียนการสอนยังคงเน้นการบรรยายเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ รวมทั้งเนื้อหาอื่นๆ อาจจะได้ด้วยความเชื่อของครู (บางท่าน) ที่เชื่อว่าการสอนแบบบรรยายเป็นการสอนที่ดีที่สุด ทว่าเนื้อหาของจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นควรให้ความสำคัญการลงพื้นที่ภาคสนามไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชน รวมทั้งการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ดังคำกล่าวของเปาโลแฟร์ว่า การทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งความหมายของคำ หรือ เนื้อหาในบทเรียน วรรณกรรมที่อ่านไปพร้อมๆ กับความเข้าใจต่อโลกหรือบริบทของบทเรียน ซึ่งประกอบด้วยบริบททางการเมือง (political context) บริบททางเศรษฐกิจ (economic context) และวัฒนธรรม (cultural context) ซึ่งเป็นโครงสร้างอำนาจที่กดทับผู้เรียน ให้จำยอมอยู่ในสภาพไร้อำนาจ หากแต่การเปล่งเสียงและยากจน (อ้างในนงเยาว์ เนาวรัตน์, 2556) อันจะทำให้เกิดการปฏิรูปโรงเรียนตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษา ของSonia Nieto ต่อไป ฉะนั้นแล้วโรงเรียนจึงจำเป็นต้อง

²คนเมือง (ไทยวน) ลื้อม้งอาข่าลาหู่ขมุลัวะลาวเย้า (เมี่ยน)

เตรียมความพร้อมของครูผู้สอนให้เข้าใจบริบทของท้องถิ่น เข้าใจวิธีการสอนเด็กหลากหลายชาติพันธุ์ รวมทั้งการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

ถึงอย่างไรก็ตามสถานการณ์โรงเรียนไม่ได้เป็นสภาพดังกล่าวข้างต้นทั้งหมด จากการสังเกต พบว่า ในบางรายวิชาครูผู้สอนได้พยายามบูรณาการความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยพานักเรียนออกไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เรียนรู้ร่วมกับกลุ่มรักษ์เชียงของที่โฮงเฮียนแม่น้ำของ มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้นำเสนออัตลักษณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมของตนรวมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อนต่างชาติพันธุ์ในชั้นเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจและเจตคติที่ดีต่อกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kymlicka (2007) ที่มองว่า หัวใจสำคัญของพหุวัฒนธรรมนิยมคือ การเรียกร้องให้มีการยอมรับอัตลักษณ์ที่ถูกเบียดขับ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมการเรียกร้องและการให้สิทธิทางวัฒนธรรมในหลายประเทศในตะวันตกเกิดจากการยอมรับว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวดสำหรับบุคคล และบุคคลจะทนทุกข์หากอัตลักษณ์ต้องสูญเสียไปหรือไม่ได้รับการยอมรับ (อ้างในศิริจิต สุนันตะ, 2556)

ฉะนั้นแล้ว เมื่อท้องถิ่นไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่ของหลักสูตรได้อย่างเต็มที่ กลุ่มรักษ์เชียงของจึงได้เปิดสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” ในปลายปี พ.ศ. 2558 ในลักษณะ Field ทางการเรียนรู้ เพื่อเป็นสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่นสำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มน้ำโขง อีกทั้งเป็นกลไกที่ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมในลุ่มน้ำโขงต่อไปในอนาคต (โครงการเปิดโฮงเฮียนแม่น้ำของ สนามการเรียนรู้แนววัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง, 2558) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ Bourdieu (1984) ว่าในโลกสมัยใหม่ระบบการศึกษาเป็น field วัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551)

ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลได้กำหนดนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ผู้บริหารได้สนับสนุนให้ครูพานักเรียนออกไปศึกษาเรียนรู้แหล่งเรียนรู้อื่นๆ ในท้องถิ่น ซึ่ง “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” ก็เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่นักเรียนสนใจ เพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขง และเข้าใจความเป็นแปลงในท้องถิ่นที่มาพร้อมกับทุนโลกาภิวัตน์ ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโฮงเฮียนแม่น้ำของจัดขึ้น ซึ่งจากการสังเกต พบว่า การเรียนรู้ที่โฮงเฮียนแม่น้ำของนี้นักเรียนมีความสนใจและตั้งใจอย่างมาก มีการซักถามและถกเถียงประเด็นต่างๆ ร่วมกับวิทยากร และหลังจากนั้นก็สังเกตเห็นได้ว่ามีนักเรียนสนใจออกไปเรียนรู้เพิ่มเติมกับกลุ่มรักษ์เชียงของมากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่โรงเรียนยังถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดหลายๆ อย่าง อาทิ หลักสูตร วิธีการสอน การวัดและประเมินผล หรือแม้แต่วิถีคิดแบบชาตินิยมที่ยังฝังแน่นอยู่ในสถาบันการศึกษา จึงไม่อาจจะสร้างพื้นที่ให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างอิสระ และก่อให้เกิดจิตสำนึกและความเคารพในความแตกต่างหลากหลายได้อย่างแท้จริง ซึ่งต่างจากแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นอย่าง “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” ซึ่งดำเนินการภายใต้ภายใต้ปรัชญา เคารพธรรมชาติ ศรัทธาความเท่าเทียมของมนุษย์ (Respect for nature. Faith in humanity justice) ไม่มีข้อจำกัดดังเช่นโรงเรียนของรัฐ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การปฏิบัติการของกลุ่มรักษ์เชียงของภายใต้หลักสูตรท้องถิ่นนั้นไม่ได้ให้ผลลัพธ์ที่ดีเท่าที่ควร ไม่ได้ก่อให้เกิดความเป็นพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ทางการศึกษา ด้วยข้อจำกัดต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนแต่การขยับออกมาสสร้าง “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” ให้เป็นสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น กลับทำให้กลุ่มสามารถสร้างองค์ความรู้ และกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ ความรักความหวงแหนท้องถิ่น เกิดสำนึกแห่งความรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ปรัชญา เศรษฐธรรมชาติ ศรัทธาความเท่าเทียมของมนุษย์ จึงทำให้ความเป็นพหุวัฒนธรรมได้ก่อตัวขึ้นในสำนึกของนักเรียนภายใต้วาทกรรมความเป็น “คนเชียงของ” อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนของเมืองเชียงของต่อไปในอนาคต

5. บทส่งท้าย

“รักษ์เชียงของ” เป็นกลุ่มท้องถิ่นนิยมที่ก่อตัวขึ้นหลังกระแสการพัฒนาของทุนโลกาภิวัตน์ชายแดนที่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในเชียงของอันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาที่ท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วมและได้พยายามเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ทางการศึกษาผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 จากฐานงานวิจัยเชียงของ เวียงแก่น : พัฒนาการของสังคมชายขอบจากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของปัญญาชนในลักษณะกลุ่มทางประวัติศาสตร์ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อเป็นการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดผ่านวาทกรรม “คนเชียงของ”

แต่ทว่าในพื้นที่การปฏิบัติการจริงในโรงเรียน หลักสูตรท้องถิ่นที่ถูกสร้างขึ้นด้วยความตั้งใจว่า “จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ และกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ ความรักความหวงแหนท้องถิ่น เกิดสำนึกแห่งความรับผิดชอบร่วมกันของเยาวชน” ยังคงมีอุปสรรคหลายๆ ด้าน ต้องเผชิญกับวิถีคิดของผู้บริหารและครูที่มีลักษณะเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้น (organic intellectual) สัมพันธ์กับความเป็นชาตินิยมอย่างเหนียวแน่น กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้หรือแม้แต่การประเมินคุณภาพทางการศึกษาที่เกิดขึ้น แต่ภายใต้อุปสรรคดังกล่าวก็ยังมีครูบางท่านได้พยายามสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้แก่แก่นักเรียนโดยอิงกับความรู้ของท้องถิ่นและชาติพันธุ์ เพื่อสร้างความเข้าใจเจตคติที่ตีระหว่งกัน อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะก่อให้เกิดความเป็นพหุวัฒนธรรมในพื้นที่สถานศึกษา

ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับหลักสูตรท้องถิ่น แม้จะทำให้กลุ่มรักษ์เชียงของอ่อนแรง แต่ก็ไม่ได้ทำให้กลุ่มละทิ้งอุดมการณ์ที่จะสร้างจิตสำนึกความเป็น “คนเชียงของ” ให้แก่เยาวชนอันจะเป็นแรงสำคัญในการพัฒนาเชียงของต่อไป จึงได้สร้างสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” เพื่อเป็น Field ทางการเรียนรู้สำหรับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาซึ่งไม่มีข้อจำกัดดังเช่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่โรงเรียนของรัฐ ประกอบกับการเกิดขึ้นของนโยบาย “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้” ของรัฐบาล ทำให้กลุ่มรักษ์เชียงของได้กลับมามีบทบาทในพื้นที่ทางการศึกษาอีกครั้ง และเมื่อผู้บริหารและครู ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของ “โฮงเฮียนแม่น้ำของ” จึงถูกใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความ

หลากหลายทางชาติพันธุ์ วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำอิงและแม่น้ำโขงและการเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นที่มาพร้อมกับทุนโลกาภิวัตน์ ผ่านการสร้างพื้นที่ให้นักเรียนเรียนรู้อย่างอิสระ อันก่อให้เกิดจิตสำนึกและความเคารพในความแตกต่างหลากหลาย ตามปรัชญา เคารพธรรมชาติ ศรัทธาความเท่าเทียมของมนุษย์ (Respect for nature. Faith in humanity justice) ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนรู้เพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายในท้องถิ่นสอดคล้องกับปรัชญาของแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษา กล่าวคือ การเรียนรู้เพื่อชื่นชมความเป็นพหุวัฒนธรรมยอมรับการมีอยู่ของพหุวัฒนธรรมและให้ความเคารพในความต่างเชิงพหุวัฒนธรรม (นงเยาว์ เนาวรัตน์, 2556)

บรรณานุกรม

- กลุ่มรักษ์เชียงของ. (ธันวาคม 2558). โครงการเปิดโองเขียนแม่น้ำของ สนามการเรียนรู้วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง. เชียงราย: สถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่น "โองเขียนแม่น้ำของ".
- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา . กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2557). ความสัมพันธ์ไร้พรมแดน: การจัดการทรัพยากรสองริมฝั่งโขงของชาวเชียงแสน-เชียงของ และต้นฝั่ง-ห้วยทราย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นงเยาว์ เนาวรัตน์. (2556). การศึกษาพหุวัฒนธรรมเบื้องต้น : เรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันในศตวรรษที่ 21. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิวัฒน์ ร้อยแก้ว และคณะ. (2547). เชียงของ เวียงแก่น: พัฒนาการของสังคมชายขอบจากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิวัฒน์ ร้อยแก้ว. (2 มีนาคม 2559). หลักสูตรท้องถิ่นเชียงของ. (วสันต์ สรรพสุข, ผู้สัมภาษณ์)
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2550). ระบบการศึกษาและภาษาในกระบวนการสร้างรัฐชาติไทย. วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1/2550, 277-309.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชาและคณะ. (ม.ป.ป.) นโยบายและการจัดการศึกษาของรัฐต่อชนเผ่าพื้นเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พัชรินทร์ ลาภานันท์ และคณะ. (2546). "มือปราบกมุล" ขบวนการโต้ตอบปัญหาของคนจน. ใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา, พลวัตสิทธิชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมนุษยวิทยา (หน้า 133-173). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พัฒนา กิติอาษา. (2546). ท้องถิ่นนิยม : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ยศ สันตสมบัติ. (2553). อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงใต้ชายฝั่งแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

โรงเรียนบ้านหัวเวียง(โกศลวิทยุ). (2 เมษายน 2559). ประวัติโรงเรียนบ้านหัวเวียง(โกศลวิทยุ). เข้าถึงได้

จาก โรงเรียนบ้านหัวเวียง(โกศลวิทยุ): [https://data.bopp-](https://data.bopp-obec.info/web/index_view_history.php)

[obec.info/web/index_view_history.php](https://data.bopp-obec.info/web/index_view_history.php)

วสันต์ สรรพสุข. (2559). ใครคือคนเชียงใหม่?: ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ ชายแดน และการพัฒนา. โครงการ
สัมมนา เรื่อง การศึกษาและพหุวัฒนธรรมในบริบทลุ่มน้ำโขง. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมศาสตร์และ
พื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วีรฉัตร สุปัญญา วรณีย์ อังสิทธิพูนพร จักษณา อธิรัตน์ปัญญา และคณะ. (2555). การพัฒนาหลักสูตรชุมชน
เรื่อง "ข้าว" สำหรับเยาวชนบ้านดอนเตมอริฐ. การประชุมวิชาการเกษตรกำแพงแสน ครั้งที่ 9 สาขา
ศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ ธันวาคม 2555.

ศิริจิต สุนันตะ. (2556). สถานะการโต้แย้งเรื่องพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย. วารสารภาษาและวัฒนธรรมปีที่
32 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2556), 5-30.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2548). นิติสังคมศาสตร์ ฉบับ Legal pluralism พรมแดนความรู้ใหม่นิติศาสตร์ไทย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สำลี ทองอิ้ว และคณะ. (2544). โครงการการพัฒนาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นมัธยมศึกษาและงานไม้ สำหรับ
หมู่บ้านหัตถกรรมไม้และแกะสลักบ้านถวาย : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านต้นแก้ว อำเภอบางคนที จังหวัด
เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.